

nyomást szült, amelyre még nagyobb erőszak volt a válasz. A nyolc éven át tartó – egymilliónyi áldozatot követelő, s az évek során a lakosság egészétől állásfoglalást követelő – függetlenségi harc révén 1962-ben Algéria teljesen elszakadt Franciaországtól és csaknem teljesen megszabadult attól az egymilliónyi franciától, akik a gyarmatosítás ideje alatt az országban telepedtek le.

Quebeckben a függetlenedési harcok nem öltöttek háborús jelleget: a 60-as években hosszabb szünetekkel, 1963-ban, 1968–69-ben és végül 1970-ben zajlottak terrorista akciók. Azonban még az 1970. évi válság idején sem szabadultak el az indulatok: semelyik politikai párt – beleértve a szeparatistákat is – sem hagyta jóvá a terrorista cselekedeteket és a két emberrablást.

A két ország és a két függetlenedési törekvés összehasonlításával azt az állítást kívánjuk alátámasztani, hogy az erőszakos elszakadásra való hajlam nem annyira az elnyomás mértékével, hanem sokkal inkább a kisebbségben élők megosztottságával hozható összefüggésbe. Az algériai nacionalisták – felismerve, hogy a kisebbséghez tartozók mennyire megosztottak – úgy vélik, hogy csak egy igazi sokkhatás tudja kimozdítani és a helyes irányba terelni őket.

Végezetül – összehasonlítva a két függetlenedési törekvést és annak módszereit – elég skeptikusak vagyunk az Algériában elért eredményeket illetően. Stora, B. történész szavai szerint: „Ezek a vérbosszúk a pluralizmus végét jelentették az algériai nemzeti törekvések történetében és az egypártrendszer felépítését a függetlenségért folytatott harc során.”

*Tournot, J.
Grenoble-i Egyetem, Franciaország
(fordította Szemerszki Mariann)*

NÉZŐPONTVÁLTÁS A PEDAGÓGIAI GONDOLKODÁSBAN

Az interkulturális nevelés mint kihívás

A hatvanas évtized tanügyének „slágere” Európa-szerte, sőt a tengeren túl is, a képzési esélyek egyenlőségének eszméje volt. Mára szinte elveszett ez az erőteljes, optimista vízió. Helyébe a kisebbségek iskolai nevelésének, a migráció jelenségének bonyolult problematikája lépett: az idegenajkúak, idegen szokásokkal, öltözködéssel, más bőrszínnel szembeötlőbbek, mint a munkásrétegek és azok gyermekei. A migráció elkerülhetetlenül hatással van a többségi társadalom tagjaira: reagálásra, ál-

láfoglalásra készíti őket. Változásra akár, amelynek skálája az elfogadó viszonyulástól az elzárkózó „reteszelésen” át az indultatos elutasításig vagy akár az agresszióig terjedhet. Axiómának tekinthetjük e tárgyban, hogy a bevándorlók/kisebbségek szemre mégoly sikeresnek tűnő beilleszkedése sem hagyja érintetlenül a környezetet (szomszédság, barátok, kollégák, iskolatársak).

Talán nem túlzás ontológiai dimenzióról beszélni e kérdéskör kapcsán. Az alapvető létélmény, az ember jellegzetes, tárgy nélküli szorongása okát/tárgyát lehet a másik emberben. Az idegenben kíváltképp, ha annak „mássága” hangsúlyozottan, markánsan jelenik meg a közvetlen észlelés számára.

Az ezredév küszöbéhez érkezve adottságként tapasztaljuk a korábbi (kvázi)-homogén államok etnikai sokszínűségét. E kihívás mint reaklást igénylő tömegjelenség az utóbbi néhány évtizedben tematizálódott a civilizáltabb régió országai-ban. E helyzet szakmánkat érintő következménye, hogy a tanügynek új fogalmakkal (multi-etnikumú társadalom, interkulturális nevelés) kell ismerkednie, barátkoznia. Ha érvényesnek fogadjuk el azt az összefüggést, mely szerint a nevelés célja bensőséges kapcsolatban áll jövőbeli társadalomképünkkel azaz avval, milyen társadalomban szeretnénk élni, akkor döntő fontosságú kérdéssé válik ebben a helyzetben, hogy egy társadalom mennyiben tudja (és akarja) a kultúrák köziség szellemében nevelni a felnövekvő generációkat.

Deklarációk, normák, szabályozások garmadája fogalmazódott meg a nemzetközi közösség kebelében, amelyeknek szövegét (és szellemiségét) a különböző etnikumok, kisebbségek emberi jogai elismerésének és kulturális autonómiájának kinyilvánítása fókuszálta. Mindezek alapvető tájékozódási pontok államok és kormányok számára. Optimális esetben kedvező politikai, társadalmi erőteret teremtenek egy kívánatos tanügyi paradigmaváltás számára. Az alapkérdés azonban itt és most az, mennyire (volt) képes e gondolkodásmód intézményekben, képzési programokban, tananyagokban – a nevelésügy operatív szintjein – érvényesülni?

Intézményi szint: az IAIE

A betűszó egy hollandiai székhelyű, független nemzetközi szövetséget jelent (International Association for Intercultural Education). Alapítása 1982-ben történt egy, az Utrechti Egyetem által szervezett konferencia keretében (Az interkulturális nevelés gyakorlata). A tanácskozás eredménye egyrészt egy kötetben (címe azonos a konferencia elnevezésével), másrészt egy döntésben realizálódott (a témában

érdekelt nevelők, kutatók hálózatának létrehozása). A hálózat központja (IAIE) 1984 szeptemberében alakult meg hivatalosan egy londoni konferencián. Az eltelt évtized a szövetség életében tartalmilag konferenciák szervezésében (1987: Művészeti nevelés egy multikulturális társadalomban; 1988: Kultúra – változásban; 1989: Az interkulturális nevelés elméleti problémái; 1990: Nyelvtanítás a többkultúrjú társadalomban; 1991: Etnicitás: Konfliktus és Együttműködés; 1992: Nemzetközi Egyezség a Kooperatív Tanulásról; Európai–Arab kollokvium az interkulturális nevelésről) és kiadványok megjelentetésében öltött testet.

Külön említést érdemel ezek sorában a „Társadalmi sokféleség és diszkrimináció a kötelező tantervben” című konferencia (1993 január 27–31. Bergen an Zee, Hollandia), az IAIE és az amszterdami Anna Frank Központ közös szervezésében. A konferencia munkája arra irányult, hogy interkulturális/állampolgári/rasszizmus-ellenes szellemben fogant iskolai programokat, tanterveket, tananyagokat, esettanulmányokat vitasson meg műhelymunka keretében a több, mint száz résztvevő. Tematikailag három csoportba sorolhatók a műhelyekben elhangzott programbemutatók: az emberi jogok kérdésköre (Gyermeki Jogok: információ és képzés; Programfüzet az ENSZ Gyermeki Jogokról szóló Egyezségének iskolai tárgyalásához; Kisebbségi Csoportok Jogai: hangok Eritreából, Szomáliából, Kurdisztánból); a kultúrák közötti megértés és az interetnikai konfliktusok kezelésének problematikája (Jobboldali szélsőségek Németországban; Emberi jogi és konfliktusmegoldó bizottságok felállítása Bulgária etnikailag érzékeny régióinak iskoláiban; A Nagy Utazás: komplex, tanulási egységcsomag társadalomtudományi/állampolgári ismeretek tanítására; Kulturális sokféleség Európa peremvidékén); migráció (Menekültek a mai Európában; Az iskola szerepe a migrációból hazatérő gyermekek adaptációjában).

Erőteljes expanzió jellemezte a Szövetséget szervezeti téren is, amit egyfelől a taglétszám növekedése (jelenleg több, mint háromszázötven egyén/intézmény tagja az IAIE-nek), másfelől a hálózat bővülése jellemez. Megalakult az Interkulturális Pedagógusképzés Európai Hálózata (European Network for Intercultural Teacher Education, 1992, Koppenhága) és formálódóban az IAIE közép-kelet európai hálózata is. (E régió tevékenységét az Oktatókutató Intézet koordinálja). A Szövetség tagjai egyaránt lehetnek egyének és intézmények/szervezetek, akiknek/amelyeknek szakmai elkötelezettsége a nevelésügy alábbi területeire terjed ki: kulturális örökség, nevelés többkultúrjú társadalmakban, a nevelés glo-

bális problémái, az emberi jogok és a nemzetközi megértés kérdésköre a képzésben. Erős szakmai kapcsolatai vannak az Európai Közösséggel és az UNESCO-val, konzultatív státusa van az Európa Tanácsban. Működésének anyagi alapjait a tagdíjakból biztosítja.

Van-e vajon saját tárgya az interkulturális nevelésnek?

Ha van par excellence tantárgyközi téma a képzésben, akkor a kultúrák közötti nevelés biztosan az. Legfőbb tartalma, hogy a megértő/empátiás belátáshoz juttat(hat) el, ehhez az alapvető, a szó szoros értelmében egzisztenciális fontosságú eszköztudáshoz. Ehhez az út ismereteken keresztül, a „mások”-ról való ismereteken keresztül vezet. Tudnunk kell azt, hogy a többségi társadalom tagjainak a különböző kisebbségi csoportokkal kapcsolatos attitűdjei olyan információkon, olyan képzeteken alapulnak, amelyek arra a környezetre/országra vonatkoznak, ahonnan adott etnikumok származnak. Közben nélkülözhetetlenek a szóban forgó ismeretek, egyben azzal a veszéllyel is járnak, hogy gátolhatják a konkrét egyén, a konkrét individuum megismerését. Hiszen az etnikai/nemzetiségi „címke” fel is menthet annak pszichikai kényelmetlensége alól, hogy a konkrét emberrel lépjek megismerő/kommunikatív viszonyba. De sajátos nézőpontként is érvényesíthető ez a szellemiség hagyományos tantárgyak (történelem, állampolgári nevelés, vallás, földrajz, ének-zene stb.) tanításában. Esély arra, hogy hatékonyan közvetítődjenek tartalmi csak akkor van, ha azon túlmenően, hogy adott tantestület lényegében egyetért az interkulturális nevelés céljaival, alapelveivel és gyakorlatával, az iskola társadalmi környezete is bátorítólag, támogatólag viszonyul e törekvésekhez. Hallatlanul sérülékeny jelenségről lévén szó, létfontosságú a testület, a nevelő részéről az egyéni érzékenységek figyelembe vétele. Azaz az érintett gyerekeknek biztosnak kell lenniük abban, hogy ők választhatják meg; mi és milyen módon jelenik meg a tanítási órákon önnön etnikai hovatartozásukra vonatkozóan. Az is a nevelő feladata, hogy segítséget nyújtson a tanulóknak annak kiválasztásában, hogy a kultúrák/értékek/etnikumok mely sajátosságait, hasonlóságait és különbözőségeit beszélik meg az órákon.

A konferencián megnyilatkozó nevelők/kutatók egybehangzóan az interkulturális nevelés legadekvátabb módszereinek a történetmondást (storytelling) és az emberi társadalom természetes sokféleségét közvetítő ún. comprehensive (= kontextusra, tartalomra, funkcióra egyaránt odafigyelő) olvasást tartották.

Meglehet: a társadalom etnikai sokszínűsége a racionalizmus uralta, fejlett civilizációjú nyugat-európai országoknak jelent nehezen kezelhető kihívást. Talán tanulni lehetne (és kellene) e tárgyban olyan országoktól, ahol vallások, nyelvek, kultúrák egymás mellett élése sokévszázados hagyomány.

Szabó László Tamás

NIGÉRIA, A "NYITOTT TÁRSADALOM" AFRIKAI PÉLDÁJA

Afrikai viszonyok közt az afrikai országok közül talán a Nigériai Szövetségi Köztársaság társadalmát tekinthető leginkább "nyitott"-nak. Nyitottsága mind az etnikai mind a vallási sokféleség fogalmai szerint értelmezhető. Az etnikai sokféleséget illusztrálja pl. az a tény, hogy Nigérián belül csaknem mintegy 400 különböző nyelvet beszélnek (J. Bendor Samuel, 1982. 46. p. 395 különféle nyelvet említ.). A számos vallási közösség sok hagyományos vallási csoportot, a keresztény felekezetek széles skáláját és olyan szinkretista mozgalmakat is magába foglal, melyek akár az Egyesült Államok mozgalmához hasonlíthatók. A legnagyobb vallási csoport ugyanakkor a muzulmánoké: az északi országrészben hatalmas területeken a muzulmánok a meghatározók, de másutt is nagy számban képviseltek magukat. Az elmúlt évtizedek migrációs és urbanizációs folyamataiból eredően az etnikai és vallási sokféleség a legtöbb nigériai nagyvárosban a mindennapok, a mindennapi élet tényezőjévé vált.

A "nyitott társadalom", melynek céljai és értékei vita tárgyát képezhetik, maga is bizonyos politikai és gazdasági feltételek függvénye. Nigéria ebből a szempontból is elég jól beleillik a fenti kategóriába. A függetlenség után az országban először parlamenti demokrácia volt, és bár mindkét demokratikus kormányzat meglehetősen rövid ideig volt hatalmon (1960–66, 1979–83), döntő jelentőségűnek bizonyult, mert megteremtette a legitimitás általános kereteit. Valamennyi katonai kormánynak – mely egyébként a független Nigéria történetének nagyobb részét jellemzi – el kellett köteleznie magát amellest, hogy hamarosan újra bevezeti a demokráciát, és fejlesztési terveit is demokratikus célokra és elgondolásokra kellett építenie (lásd pl. Második Országos Fejlesztési Terv, 1970. NAT. Pol. Ed. 7. p.).

Nigéria még a katonai kormányok alatt is híres volt arról, hogy újságjai függetlenek és szókimondók. Ha a modellhez fejlett piacgazdaság és bizonyos fokú köz- és magánvagyon szükséges, akkor Nigéria az olajjüvedelmekből származó hatalmas állami bevéte-

lével, a helyi kereskedők, vállalkozók kezén felhalmozódó jelentős magántőkével, és az országban sokhelyütt előforduló nagyüzemi gazdaságok mezőgazdasáival még jobban beleillik a képbe.

Nigéria valóban magán viseli a nyitott társadalmakként jellemzett társadalmak számos jelét, így sok problémájukban és sok belső feszültségükben is osztozik. A vallási és etnikai csoportok közötti egyensúly mindig is nagyon kényes volt, és talán könnyebb megmagyarázni a belső konfliktusokat, mint azt, hogy az ország miért és hogyan maradt egyben. Mind a kohézió, mind a konfliktusok összefüggnek azzal a ténnyel, hogy a mai Nigériát alkotó, gyarmatosítás előtti államok és közösségek jelentős mértékben megőrizték közösségi azonosságukat. Ilyen vagy olyan formában nem egy korábbi cím és intézmény továbbélt, a közélet fontos eleme maradt nemcsak a brit uralom alatt, de a függetlenség éveiben is.

A három nagy, a gyarmati időkből örökölt autonóm terület államai és közösségei az új hatalmi csoportok uralma alá kerültek, melyek megtartták az erős közösségi kötelekeket de ugyanakkor törekedtek arra, hogy kiépítsék a régiók erős központi intézményeit. Az Első Köztársaság bukása főként ezeknek az elit csoportoknak a kudarcából eredt, melyek hevesen küzdöttek azért, hogy saját területükön a szövetségi intézményeket és forrásokat egyaránt ellenőrizték. Ez vezetett végül az 1967–70-ig tartó polgárháborúhoz, és a katonai kormányokhoz, melyek alapvetően megváltoztatták az ország berendezkedését. A régiókat felosztották és növekvő számú szövetségi államra törték. Az új berendezkedés számos, a regionális rendszerben kialakult helyi autonóm törekvésnek helyet adott, miközben megerősítette a központi kormány hatalmát. Az olajjüvedelmek növekedésével a szövetségi kormány teljes mértékben átvette az ellenőrzést a különböző államok számára szétosztott anyagi források felett. Ez mind szövetségi, mind állami szinten a közintézmények és a közszolgálat hihetetlen mérvű térnyerésével járt. Az állami szerződésekkel és befektetésekkel profitáló gyarapodó számú iparos-vállalkozó és szakértő többsége erősen elkötelezte magát a helyi politika iránt. Az Első Köztársaság néhány politikusával együtt ők lettek az újonnan megalakított politikai pártok vezetői. A kommunális támogatások és a közkiadások a kezdődő gazdasági krízis nyilvánvaló jelei ellenére is folytatódtak. A drámai gazdasági visszaesés a katonai hatalom egy újabb korszakát eredményezte, ez jelenleg a hivatalos tervek szerint még ezévből véget ér. Minden gazdasági, illetve adminisztratív lépés és program mellett a katonai kormány – úgy tűnik –